

УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ-АРХЕОЛОГ ІГОР СВЕШНІКОВ: ОСНОВНІ ЕТАПИ БІОГРАФІЇ ТА НАУКОВА СПАДЩИНА

Статтю присвячено діяльності відомого українського дослідника Західної України Ігоря Свешнікова. Висвітлюються основні досягнення цього вченого у археологічній справі. Подано характеристику найважливіших праць науковця та його наукового доробку загалом.

Ключові слова: пам'ятка, Ігор Свешніков, археологічні дослідження, публікації, Берестецька битва, Звенигород.

Ігор Свешніков відіграв особливу роль у розвитку археологічної та загалом історичної науки України другої половини ХХ ст.. Спектр наукової творчості вченого охоплював археологію, історію, краєзнавство, джерелознавство, нумізматику, музеєзнавство, педагогіку, практично всі спеціальні галузі історичної дисципліни. У жовтні 2015 року минуло 100-ліття з часу народження видатного дослідника, тому його постать заслуговує особливої уваги.

Перші публікації, присвячені І. Свешнікову та його діяльності, належали перу його колег-співробітників, учнів і послідовників. Значна частина їх була опублікована на пошану видатного археолога. Зокрема, на сторінках збірників та наукових видань знаходимо повідомлення Леоніда Мацкевого¹, Миколи Мерперта², Юзефа Нікольченка³, Олександра Булиги⁴, Тетяни Пономарьової⁵, Гурія Бухала⁶ та інших. Окремі відомості про життєвий шлях, наукову діяльність та здобутки дослідника

* Юхимчук Катерина Ігорівна – магістр, аспірантка Львівського національного університету ім. І. Франка.

містяться також у роботах Олександра Ситника⁷, Ярослава Погоральського⁸, Василя Рудого⁹, Емілії Зарубій¹⁰.

Досі найповнішою залишається розвідка львівської дослідниці Віри Гупало «Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису»¹¹, яка у 2005 р. увійшла окремою публікацією у збірник «Матеріали та дослідження з археології Прикарпаття і Волині». Тут уперше, на основі наукової літератури, спогадів самого І. Свешнікова та частково архівних матеріалів дослідженні основні віхи життя вченого, його поглядів і діяльності. Поряд із цим, варта уваги і нещодавня праця рівненських істориків Тетяни Пономарьової та Олександра Булиги «Переправа незабутня»¹², у якій археологічні дослідження І.Свешніковим поля битви під Берестечком отримали своє найґрунтовніше опрацювання на даний час.

Важлива роль у вивченні діяльності вченого та його наукової спадщини належить бібліографічним покажчикам праць І. Свешнікова, упорядкованим доцентом Київського національного державного університету ім. Т.Г. Шевченка Юрієм Малєєвим та рівненським краєзнавцем, головою Рівненського обласного краєзнавчого товариства Іваном Пашуком¹³.

Варто загадати і про гідне вшанування пам'яті Ігоря Свешнікова – наукові конференції, присвячені 90-літтю та 100-літтю з часу народження вченого, організовані з ініціативи Рівненського обласного краєзнавчого музею, Національного історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви», Державного історико-культурного заповідника міста Дубна. Підсумками їх роботи стали збірники тез «Життєвий та творчий шлях І.К. Свешнікова» та «Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею»¹⁴, в яких вміщено матеріали істориків, археологів, літературознавців, краєзнавців, журналістів.

Більшість із вище вказаних праць несуть біографічний характер або стосуються окремих здобутків вченого у дослідженні конкретної тематики чи території. Досі так і немає ґрунтовної публікації про основний спектр творчих зацікавлень дослідника, результати наукової роботи, не здійснено історіографічного огляду його творчої спадщини чи навіть аналізу праць (за винятком рецензій). Тому пропонуване дослідження покликане частково заповнити ці прогалини.

Для комплексної характеристики життєвого та наукового шляху Ігоря Свешнікова залучено значний корпус опублікованих та архівних джерел¹⁵. Аналіз його творчого доробку проведено на основі опублікованих і рукописних праць, а також рецензій на них. Важливе значення для відтворення життєпису знаного археолога мають джерела особистого походження, передусім, його власні спогади¹⁶, а також спогади його сучасників.

Для того, щоб збагнути зміст наукових поглядів І. К. Свешнікова і зрозуміти чинники їх формування, варто погодитися на невеликий біографічний екскурс.

Життєвий шлях¹⁷. Народився І. Свешніков 19 жовтня 1915 р. у м. Київ, де через події Першої світової війни в евакуації знаходились його батьки – Кирило Свешніков та Надія Радченко¹⁸. По батьку Ігор Свешніков – родовитий російський дворянин. Його прадід, Лев Павлович Свешніков, родом із дворян Смоленської губернії, присвятив своє життя флоту й у 37 років став контр-адміралом, володів землями у Смоленській, Нижегородській, Волинській губерніях. Батько Ігоря Кириловича після закінчення юридичного факультету Київського університету у 1918 р. служив добровольцем у військах гетьмана Павла Скоропадського, за що був розстріляним більшовицькою ЧК у 1920 р. Мати, рятуючись від громадянської війни, разом з двома дітьми була змушена втікати до родового маєтку Свешнікових на Волині (у той час територія Польщі)¹⁹. Таким чином, з 1921 р. сім'я мешкала у своєму маєтку в с. Хотин Дубенського повіту Волинського воєводства (тепер Радивилівський район Рівненської області), де Ігор провів дитячі роки.

З 1930 р. він навчався у четвертому класі польськомовної Дубенської гімназії. Будучи від природи надзвичайно допитливим, юнак досконало вивчав кожний куточок Дубна, його історію та легенди. Вагомий вплив на нього справляли оповіді матері (походила з козацького роду Радченків) про історію околиць. За час навчання у гімназії Ігор Свешніков часто навідувався у так званий красназавчий музей в одній з кімнат Дубенської ратуші, де зберігалася невелика збірка старовинних речей²⁰.

Закінчивши гімназію у 1935 р., майбутній вчений здав конкурсні іспити на юридичний факультет Львівського університету. Саме тут, в університеті, через рік випадково потрапивши на лекції відомого археолога, професора Леона Козловського, Ігор настільки захопився археологією, що вона згодом стала його головним зацікавленням. Офіційно навчаючись на юридичному факультеті, з власної ініціативи він розпочав по-сильно студіювати археологію під керівництвом професора Л. Козловського, М. Смішка та частково професора Ягеллонського університету Т. Сулімірського. Відвідував усі лекції з археології, відбув на кафедрі археології практичні заняття і став активним учасником археологічних семінарів²¹. До слова, на семінарські заняття могли записуватися лише учасники просемінарських занять із задовільною успішністю, що свідчить про рівень навчання дослідника. Мабуть, це стало вагомим аргументом, аби ректор університету, антрополог, професор Ян Чекановський у 1938 р. задовольнив прохання здібного студента навчатись одразу на двох факультетах: юридичному і гуманістичному²². Отже, з 1936 р. (з 1938 р. – офіційно) майбутній археолог навчався на кафедрі доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель (скорочено – кафедра праісторії) на спеціалізації «Антропология, етнология та праістория»²³.

Удосконалення набутих навиків відбувалось під час практичних занять. Ще з 1937 р. Ігор пробував свої сили в археологічних дослідженнях, обстежуючи околиці рідного Хотина. Одним з перших у 1937 р. було виявлене поселення висоцької культури біля с. Полуничне (сьогодні Радивилівського району Рівненської області). Згодом, будучи вже членом Польського археологічного товариства, у 1938 р. І. Свешніков разом із своїм товаришем З. Шварцем провів на пам'ятці археологічні розкопки²⁴.

На початку вересня 1939 р. Ігор Кирилович одружився із корінною дубенчанкою Іриною Олександрівною Ігнатієвою, спорідненою із сім'єю Грушевських, яка згодом подарувала йому і виховала двох прекрасних дітей – Кирила та Наталію²⁵. Вінчання відбувалося у Покровській церкві в с. Хотин (тепер Радивилівського району Рівненської області).

У вересні 1939 р. сталися докорінні зміни в житті дослідника, які були пов'язані з приходом радянської влади у Західну Україну. Нова влада позбавила родину Свешнікових засобів існування. Щоб врятувати себе та сім'ю, уникнути «розкуркулення» та неминучого виселення у Сибір, Ігор Кирилович відмовився від земельної власності і будинку²⁶. В цей час намагався подовжити навчання на новоствореному у Львівському університеті історичному факультеті як екстерн, яке з початком воєнних дій на теренах України у 1941 р. припинилось. Згодом він повернувся на рідні терени, де впродовж війни займався вчителюванням²⁷.

У березні 1944 р. райвоєнкомат у смт. Козин (сьогодні Радивилівський район Рівненської області) відправив Ігоря Свешнікова до Львова для обстеження та можливої операції у шпиталь по вул. Раппопорта у зв'язку із пораненням²⁸. Під час цього візиту майбутній археолог зустрівся з давнім приятелем по університету Казимиром Журовським, який працював у Львівському історичному музеї (далі ЛІМ). У зв'язку з репатріацією поляків, бажаючи виїхати у Польщу, Журовський шукав заміну на свою посаду завідувача відділу історії первісного суспільства, яку запропонував І. Свешнікову. У травні 1945 р., залишивши сім'ю у Хотині, Ігор Кирилович переїхав до Львова²⁹.

З цього часу, фактично, розпочинається активна діяльність дослідника у сфері науки. Цьому, звичайно, безпосередньо сприяло середовище, у яке він потрапив. За рекомендацією Журовського та через брак кадрів у музеї І. Свешнікова прийняли на посаду завідуючого відділом історії первісного суспільства, у якому він на той час був єдиним працівником³⁰. Заставши відділ музею у післявоєнному хаосі, вчений одразу розпочав роботу над збиранням і впорядкуванням матеріалу, його класифікацією та побудовою експозиції. 20 липня 1945 р. експозицію Відділу археології, відкрили для публічного огляду³¹. Усвідомлюючи, що незначна частина матеріалів формуватиме постійну експозицію, одночасно з роботою над її побудовою Ігор Свешніков здійснював облік, проводив інвентаризацію та каталогізацію музейних колекцій. Фонди відділу йому довелося будувати, фактично, заново. Одночасно впро-

довж 1946–1950 рр. за сприяння Маркіяна Смішка дослідник брав участь у ряді археологічних експедицій на теренах Прикарпаття та Волині, організованих Львівським відділенням Інституту археології Академії наук³².

У 1945 р. І. Свешніков втретє поступив на історичний факультет на заочну форму навчання, яке успішно завершив у 1950 р. У 1948 р. його дружину Ірину Олександрівну приймають в ЛІМ на посаду наукового співробітника, де вона працювала майже 40 років. У 1952 р. він здійснює самостійні розкопки поселення ранньоскіфського часу біля с. Сухостав на Тернопільщині, а протягом п'яти польових сезонів (1953–1957 рр.) на запрошення Тетяни Пассек працював у складі експедиції Інституту археології АН СРСР у Молдавії³³.

У цей час дослідник також займається педагогічною діяльністю: у 1954–1955 рр. – викладач археології у Львівському педагогічному інституті, а у 1963–1967 рр. працював старшим викладачем кафедри історії стародавнього світу у Львівському ордена Леніна державному університеті імені Івана Франка (за сумісництвом), читаючи курс «Основи археології»³⁴.

Серед заслуг Ігоря Кириловича за час роботи у музеї, окрім організації експозиції та формування фондів відділу, варто виокремити його активну діяльність у справі розширення археологічних збірок. Із перспективним планом комплектування фондів і вдосконалення експозицій співробітниками музею у 1953 р. була організована перша окрема археологічна експедиція ЛІМу в урочищах Загумінки та Гоева Гора поблизу с. Звенигород (Пустомитівський район Львівської області)³⁵. Протягом наступних років дослідження проводилися на теренах Львівської, Тернопільської та Рівненської областей. Розвідками та розкопками музею було охоплено ряд пам'яток мідно-кам'яної та бронзової доби, початку залізної доби, скіфського періоду, перших століть нашої ери і VIII–XIII ст.³⁶.

Підсумками цих досліджень стали перші наукові публікації археолога, а також робота над написанням кандидатської дисертації на тему «Пам'ятки племен бронзової доби Прикарпаття і Західного Поділля», яку він захистив у 1958 р. в Інституті археології АН СРСР³⁷.

Нова сторінка у діяльності І. Свешнікова розпочалася у 1959 р. 20 вересня 1959 року він перейшов на роботу у Відділ археології Інституту суспільних наук АН УРСР (нині Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, далі ІСН АН УРСР), де з 1959 до 1994 року працював на посадах молодшого, старшого і провідного наукового співробітника³⁸.

За час роботи в ІСН АН УРСР вченим було проведено кілька десятків експедицій та відкрито нові археологічні пам'ятки у Львівській, Волинській, Тернопільській та Рівненській областях. Увага науковця була зосереджена на дослідженнях археологічних пам'яток широкого хронологічного діапазону: кам'яна доба – середньовіччя. Результати цих досліджень були покладені в основу докторської дисертації «Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тис. до н. е.», яку він захистив у 1972 р. в Інституті археології АН СРСР (Москва)³⁹.

Ігор Кирилович був надзвичайно освіченою людиною. Як згадують його колеги, він вільно володів польською і французькою мовами (не враховуючи російську та українську – рідні мови), читав літературу на німецькій, чеській і на італійських мовах⁴⁰. Мав феноменальну пам'ять та чудові інтелектуальні здібності. Поряд з цим вчений володів незвичайною працездатністю та самоорганізацією. Тому не дивно, що сфера наукових зацікавлень археолога була дивовижно обширною.

У 1970 р. він розпочинає дослідження козацьких старожитностей – втілює у життя мрію юнацьких років. За сприяння Василя Сидоренка, директора Рівненського краєзнавчого музею, і безпосередній допомозі Павла Лотоцького, директора архітектурного комплексу «Козацькі могили» (тепер Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви»), у 1970 р. на чолі з І. Свешніковим було організовано першу розвідкову експедицію на місці Берестецької битви 1651 р. (Радивилівський район Рівненської області)⁴¹. Багаторічні вивчення пам'яток різних хронологічних періодів дозволили вченому вдосконалити методика польових робіт та з усією відповідальністю взятися за розкопки поля козацької битви 1651 р., що безперервно тривали понад 20 років (1970–1991 рр.).

Розташування більшої частини поля битви на території торфового болота та клопітка робота експедиції під керівництвом І. Свешнікова дозволили виявити унікальні знахідки зі шкіри і дерева, які добре збереглися, та представити світовій науковій спільноті багатий унікальний комплекс селянсько-козацьких речей середини XVII ст. Після завершення кожного польового сезону Ігор Кирилович власноручно у лабораторії консервував значну частину цих речей. Усього під Берестечком було досліджено понад 2,5 га суцільної площі, на якій відкрито залишки побудованої з наказу І. Богуна греблі, 91 людський та 56 кінських кістяків, знайдено понад 5000 достовірно датованих козацьких речей. В історії археології України схожі розкопки місця битви вказаного періоду були проведені вперше⁴².

Фактично, одночасно з Берестечком, І. Свешніков у 1982 р. розпочав черговий етап археологічних досліджень літописного Звенигорода (Пустомитівський район Львівської області), дослідження якого проводив ще працюючи у ЛІМі. Розкопки першої столиці Галицько-Волинського князівства тривали до 1994 р. та отримали широкий резонанс. Найбільші відкриття принесли роботи на північно-східній ділянці передмістя, де вченому вдалося виявити мостову, прокладену від міських укріплень у північному напрямі через все передмістя, обабіч якого розташовувалось близько 50 будинків з господарськими спорудами⁴³. В ході розкопок на пригороді було зібрано велику колекцію знахідок (із кераміки, шкіри, дерева, кістки, заліза, кольорових металів, скла), до числа якої входить кілька десятків тисяч одиниць збереження. Вперше в Україні тут були знайдені берестяні грамоти початку XII ст. Із політичними змінами у державі на початку 90-х років фінансування експедиції було вкрай обмежене, що згодом і стало головною причиною припинення досліджень. У подальших планах вченого так і залишилися ідея створення музею-скансена довкола цілого археологічного комплексу та написання монографії про давньоруський Звенигород.

Одночасно із проведенням розкопок вчений і надалі продовжував свою активну наукову діяльність, підтвердженням якої стала участь у низці наукових конгресів та конференцій. Він був

учасником I та V міжнародних конгресів слов'янської археології у Варшаві (1965 р.) та Києві (1985 р.), I міжнародного конгресу фракійської археології у Софії (1972 р.) і цілого ряду міжнародних наукових конференцій у Львові, Києві, Москві, Пскові, Торуні та ін. Упродовж багатьох років працював членом рад по захисту кандидатських та докторських дисертацій при Інституті археології АН УРСР у Києві та Інституті українознавства імені І. Крип'якевича НАН України у Львові⁴⁴.

Однак у 1992 р. в науковця різко погіршився стан здоров'я – він переніс два мікроінфаркти. Згодом особливо важкі часи Ігор Кирилович переживав у травні 1995 року, коли померла дружина Ірина Олександрівна⁴⁵.

За важливі досягнення у дослідженні битви під Берестечком, а також у вивченні археології Центрально-Східної Європи, у 1995 р. Ігоря Свешнікова у Кракові обрано членом (закордонним) Польської Академії Наук⁴⁶.

Цього ж року невтомний дослідник вирішив розпочати ще одну експедицію на запрошення Петра Смоліна, директора новоствореного державного історико-культурного заповідника у м. Дубно. 31 липня 1995 року археолог прибув у місто, з яким було пов'язана частина його життя, для пошуку місцезнаходження літописного Дубена. Роботи проводилися у подвір'ї Дубенського замку. У ніч з 19 на 20 серпня раптово перестало битися серце славетного археолога. Заупокійну літургію над гробом І. Свешнікова відправили в Іллінській церкві м. Дубно. Поховали Ігоря Кириловича недалеко від Львова, у с. Івано-Франкове (Новояворівський район Львівської області), поряд з могилою його дружини⁴⁷.

Наукова спадщина. Яскравим результатом плідної праці вченого протягом усього життя стала його багата наукова спадщина, яка охоплює широке коло зацікавлень. За жанром оприлюднення у творчому доробку І. Свешнікова (налічує понад 200 праць) можна виділити монографії, статті та інформаційні публікації. Їх тематика визначена науковими інтересами археолога. Загалом можна прослідкувати чотири основні напрямки його досліджень, з яких перший присвячений вивченню пам'яток культур мідно-бронзового віку на теренах Прикарпаття та

Поділля, другий – дослідженню Берестецької битви 1651 р., інший стосується пам'яток доби Київської Русі, зокрема, давньоруського городища Звенигород. Окремо слід виділити історико-краєзнавчі публікації, довідники, науково-популярні видання, в тому числі і з музейної тематики, що пов'язані із діяльністю вченого як краєзнавця, музейника та громадського діяча.

Перші публікації дослідника були присвячені результатам розвідок та розкопок експедицій Львівського відділу Інституту археології АН УРСР та Львівського історичного музею у Львівській, Тернопільській та Рівненській областях, в яких він брав участь у 1946–1957 рр.⁴⁸. У 1957 р. світ побачила перша окрема невеличка брошура авторства вченого «Мегалітичні поховання на Західному Поділлі», яка запровадила видавничу справу Львівського історичного музею⁴⁹. У ній здійснено короткий опис історії дослідження пам'яток вказаного типу на зазначених теренах та їх топографію, прослідковано особливості поховань, розвитку населення на Західному Поділлі наприкінці III – початку II тис. до н.е., наведено припущення щодо їх датування та походження⁵⁰. До мегалітичних поховань автор загалом відніс поховальні пам'ятки культури кулястих амфор, а також здійснив спробу виділити на Волині та Поділлі дві її локальні групи. Проте, варто зазначити, терміном «мегалітичні поховання» у праці не завжди були чітко окреслені поховання цієї культури серед числа кам'яних поховальних споруд різних періодів. Наступного року цієї ж тематики стосувалося ще одне видання археолога під назвою «Підсумки дослідження культур бронзової доби Прикарпаття і Західного Поділля»⁵¹, котре було повністю пов'язане із його дисертаційним дослідженням.

На початку 60-х років тема історії населення культур епохи енеоліту та доби бронзи Центрально-Східної Європи стає провідною у науковому доробку дослідника. Зумовлено це було зміною Ігорем Кириловичем місця праці (з 1959 р. перейшов на посаду молодшого наукового співробітника у відділ археології ІСН АН УРСР) та темою його докторської дисертації. У цей час у наукових збірниках та журналах з'являються статті археолога, присвячені вивченню пам'яток культур кулястих амфор, шну-

рової кераміки, тшинецько-комарівської, стижижовської, лужицької, милоградської та інших культур. Надалі він також часто був автором окремих розділів та статей з питань вище вказаних археологічних культур, що стали частиною колективних монографій та археологічних збірок⁵².

Підсумовуючою та основною науковою працею І. Свешнікова, пов'язаною із цією тематикою, без сумніву, варто вважати його монографію «Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до н. е.»⁵³, опубліковану в 1974 р. Книга складається з восьми розділів, у яких автор описав історію населення зазначеного регіону на завершальному етапі енеоліту – у період бронзового віку. Головна увага приділена культурам шнурової кераміки, з яких виділено підкарпатську, городоцько-здовбицьку та стижижовську культури. Загалом дослідник розглянув історію вивчення пам'яток культур шнурової кераміки, подав їх характеристику, висвітлив загальні питання (господарство, суспільний лад, духовна культура, питання походження та історичної долі), проблеми хронології, значення виявлених пам'яток. Головною метою для написання цієї роботи стало прагнення вченого довести безпідставність концепції щодо приналежності культур шнурової кераміки предкам германців, що повинно було виправити тенденційні перекручення наукових фактів⁵⁴. Тому важливими стали обґрунтування автора щодо співвідношення цих культур у часі та просторі, зв'язків, взаємодії, місця у загальному процесі культурогенезу. Науковець також намагався аргументувати власні концепції стосовно періодизації окремих культурних груп та їх синхронізації. Варто зазначити, що деякі з них містили слабкі ланки. Зокрема, його міркування стосовно виділення раннього етапу розвитку верхньодністровської групи підкарпатської культури отримали шквал критики, особливо у сучасний час⁵⁵. Проте, як зазначає український археолог Катерина Бунятян, вказана праця Ігоря Свешнікова закрила, певною мірою, прогалину у відтворенні етнокультурної ситуації на північно-західних просторах України по занепаду там старих ранньоземлеробських культур (трипільська, лійчастих кубків), яка існувала у тогочасній радянській археологічній науці⁵⁶.

Дещо пізнішим здобутком у вивчення історії населення III – початку II тис до н. е. у Східній Європі стала праця І.К. Свешнікова «Культура шаровидних амфор. Археология СССР. Свод археологических источников»⁵⁷, присвячена окремішій культурі цього періоду. У цій роботі, на думку відомого російського археолога Миколи Мерперта, вперше у російськомовній науковій літературі автор дав вичерпне уявлення про один з найбільших феноменів європейського енеоліту⁵⁸. У ній автор, окрім загальної характеристики східної групи культури кулястих амфор і класифікації її пам'яток, розглядав питання хронології, господарства, суспільних відносин та духовних вірувань цього населення. Також проаналізував та узагальнив історію вивчення цієї групи станом на 80-ті роки XX ст. разом із залученням даних про дослідження західної та середньої груп культури кулястих амфор в сусідніх країнах – Польщі, Чехії, Німеччині, Румунії та Білорусії. Ґрунтовні дослідження І.К. Свешнікова дозволили йому створити повний каталог археологічних пам'яток, у якому археолог описав 114 відомих на той час пам'яток східної групи зазначеної культури на території України, Білорусії, Румунії та Молдови, таким чином впорядкувавши та ввівши їх у науковий обіг.

З 1970 р. Ігор Свешніков у співпраці із Рівненським краєзнавчим музеєм розпочинає розкопки місця Берестецької битви 1651 р. і ця тема поступово виходить на головний план досліджень археолога. Загалом за понад 20 років проведення археологічних експедицій під керівництвом І. Свешнікова на полі козацької битви цій проблематиці він присвятив близько 30 праць. Стосуються вони, в основному, результатів розкопок на місці битви, їх значення, унікальних знахідок та їх трактувань, й опубліковані у фахових археологічних збірниках (українських, польських російських), а також у місцевих періодичних виданнях (газетах, журналах)⁵⁹.

З їх числа однією з найважливіших у науковому доробку Ігоря Кириловича стала монографія «Битва під Берестечком 1651 р.», яку можна назвати «апогеєм» творчості дослідника⁶⁰. У цій роботі одна з наймасштабніших битв періоду Визвольної війни отримала, мабуть, своє найповніше монографічне опрацю-

вання у тогочасній українській історіографії: як джерелознавче, так і археологічне.

Книга містить чотири розділи, з яких перших два становлять її історичну частину. У них дослідник подав огляд опублікованих та письмових джерел, характеристику історіографії битви та пояснення подій Берестецької битви на основі аналізу джерел з погляду власних наукових концепцій. Два останніх розділи праці можна вважати археологічними, оскільки у них автор описав особливості археологічних досліджень місця битви, на основі яких можна відтворити події 28 червня – 10 липня 1651 р. та локалізувати на полі бою український, польський, татарський табори, козацькі переправи. Також подано характеристику, детальний опис та інтерпретацію особистих речей козаків та селян, холодної вогнепальної зброї, побутових речей, ремісничих знарядь, взуття – усього роздобутого у процесі розкопок матеріалу, який дослідник фактично вперше ввів у науковий обіг.

Для комплексного дослідження пам'ятки вчений провів велику пошукову роботу з метою збору доступного матеріалу у музейних та архівних установах України, Росії, Білорусі, Польщі, Німеччини, Франції⁶¹. Автору вдалося систематизувати та інтерпретувати зібраний ним археологічний та історіографічний матеріал, розглянути й уточнити ряд важливих подій битви, а також вирішити ряд дискусійних питань.

Проте, варто зазначити, що деякі судження автора були не зовсім об'єктивними та мали суперечливий характер. Зокрема, з точки зору київського історика Ярослава Федорука у рецензії на книгу дослідника, «у методологічному аспекті автор вдався до пояснення подій Визвольної війни з класових позицій сумнозвісної антинаукової схеми, розробленої у радянські роки, про прагнення Б. Хмельницького воз'єднатись з Росією»⁶². Доволі неоднозначно сприймаються висновки Свешнікова щодо знайдених під час розкопок речей донських козаків та московських стрільців, які підтверджували докази дружби двох братніх народів – російського та українського⁶³. А також його погляди щодо проявів класової боротьби у Берестецькій битві. Загалом, дійсно тенденційні твердження тогочасної радянської ідеології прослід-

ковуються і в інтерпретаціях історичних подій Визвольної війни, й археологічного матеріалу, хоча монографію остаточно було підготовлено до друку наприкінці 1991 р.⁶⁴.

Поміж цим, зазначена книга вже понад 20 років залишається, мабуть, кращою працею з матеріальної культури козацтва (у 2008 р. здійснено її перевидання тиражем 1000 примірників). Нею послуговуються, як каталогом, в якому найдостовірніше представлена типологія і хронологія козацького озброєння і спорядження української національної війни. Тому матеріали книги становлять значний інтерес для дослідників військової та соціально-побутової історії українського народу середини XVII ст. Згодом археолог виступив також співавтором цінної праці з археології доби українського козацтва XVII – XVIII ст., яку було видано уже після його смерті⁶⁵.

Незважаючи на скориговану часом зміну наукових уподобань І.К. Свешнікова, у колі його найближчих інтересів завжди перебували дослідження давньоруського Звенигорода, до вивчення якого він повертався декілька раз (у 1953–1959, 1977–1978, 1982–1993 рр.). Перші публікації стосовно цієї пам'ятки у творчості вченого з'являються ще у 1954 р., що слід пов'язувати із його роботою у ЛІМі⁶⁶. За рік до цього було організовано першу археологічну експедицію музею на цих теренах. Надалі, до 1959 р. надруковано ще чотири статті, в яких загалом описано результати археологічних розкопок та досліджень околиць Звенигорода⁶⁷. У 1983 р. окрема праця була присвячена розкопкам залишків дерев'яної церкви Параскеви П'ятниці XII ст. у східному передмісті Звенигорода⁶⁸, які у 1977–1978 рр. здійснювали І. Свешніков разом з Олегом Іоаннісяном та Іваном Могиличем⁶⁹.

У 1982 р. експедицією під керівництвом І. Свешнікова започатковано новий етап наукового дослідження пам'ятки (тривав аж до 1993 р.), що було пов'язано з її активним руйнуванням. Він став наймасштабнішим за часи її вивчення. Власне, про це свідчать численні публікації науковця у збірниках, журналах, газетах, колективних монографіях, пов'язані із пам'яткою та результатами її розкопок⁷⁰.

У 1987 р. видано окрему працю «Звенигород» авторства вченого, яка радше була краєзнавчим нарисом⁷¹. У дослідженні

подано та проаналізовано історію городища у літописних згадках, охарактеризовано археологічні джерела, які дають можливість встановити особливості соціально-економічного розвитку Звенигорода початку XII–XIII ст., прослідковано історію містечка аж до радянських часів. Важливими стали судження вченого щодо особливостей забудови міста, його руйнування (пожеж), датування пам'ятки. У майбутньому дослідник мав наміри видати повноцінну монографію про давньоруський Звенигород, проте вони залишилися так і нездійсненими.

Ще один напрям, вартий нашої уваги, в науковому доробку вченого становлять публікації, котрі стосуються його музейної та пам'яткоохоронної діяльності. Варто зазначити, що початок наукової кар'єри дослідника був нерозривно пов'язаний із музеєм, а подальші археологічні дослідження вченого включали у себе також музейну роботу. Зокрема, одним з перших таких напрацювань став путівник 1958 р. «Львівський історичний музей. Відділ історії первісного суспільства»⁷², у якому І. Свешніков подав опис музейної експозиції відділу з огляду на тогочасну класову побудову соціалістичного суспільства. Авторству вченого також належали «Каталог найважливіших знахідок з місця Берестецької битви 1651 р.»⁷³ (1986 р.) та путівник по музею-заповіднику «Козацькі могили»⁷⁴ (1990 р.), котрий знайомив відвідувачів з музейною експозицією та історико-меморіальними пам'ятками. Поряд з цим, будучи головою бюро секції археології та членом Правління і Президії Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури (УТОПК) та беручи участь у краєзнавчому русі Рівненщини, Ігор Свешніков активно займався історико-краєзнавчою і пам'яткоохоронною діяльністю, про що свідчать його численні публікації та повідомлення у місцевих періодичних виданнях (газетах, журналах)⁷⁵. Такі праці привертали увагу громадськості щодо стану збереження пам'яток та сприяли їх популяризації. У 1976 р. вчений став автором «Довідника з археології України. Львівська область» – першого довідника археологічних пам'яток окремого регіону України, а у 1982 р. у співпраці із співробітником Рівненського обласного краєзнавчого музею Юзефом Нікольченком був виданий аналогічний довідник Рівненської області⁷⁶. У них було здійснено хроно-

логічну та територіальну систематизацію усіх відомих на той час археологічних пам'яток вказаних регіонів із описами історії їх досліджень, датування, місцезнаходження. Разом з цим детальніші відомості про кожну пам'ятку читач міг почерпнути із вказаних у довідниках літературних джерел. Такі видання сприяли, у першу чергу, ефективній охороні археологічних об'єктів та їх популяризації⁷⁷.

Отже, проведене дослідження сприяє осмисленню наукової вагомості особи І. Свешнікова та його творчої спадщини. Зрозуміло, що нами представлено далеко не повний огляд наукових праць І. Свешнікова (лише найважливіші), однак цього достатньо, щоб висвітлити чималий внесок, зроблений видатним науковцем у розвиток археології та історичної науки ХХ ст. Його наукові положення отримали низку нових підтверджень, а значна частина гіпотез все ще зберігає актуальність і сьогодні.

¹ *Мацкевий Л.* Багатогранність таланту Ігоря Свешнікова / Леонід Мацкевий // *Постаті української археології. Матеріали та дослідження з археології Прикарпаття та Волині (далі МДАПВ).* – Л., 1998. – Вип. 7. – С. 53–54.

² *Мерперт М.* Бронзовий вік у творчості Ігоря Свешнікова / Микола Мерперт // *Постаті української археології. МДАПВ.* – Л., 1998. – Вип. 7. – С. 55–56.

³ *Нікольченко Ю.* Історико-краєзнавчі студії І.К. Свешнікова / Ю. Нікольченко // *Життєвий і творчий шлях І.К. Свешнікова : до 90-річчя від дня народження видатного історика-археолога : зб. тез наук. конф. / Держ. іст.-мемор. Заповідник «Поле Берестец. Битви»; упоряд. Л. Галабуз.* – Рівне : Нестеров С.Б., 2005. – С. 61–64.

⁴ *Булига О.* Археологічні матеріали Ігоря Свешнікова у фондах Рівненського обласного музею / О. Булига, Т. Пономарьова // *Там само.* – С. 8–11.

⁵ *Пономарьова Т.* Архів І.К. Свешнікова / Тетяна Пономарьова // *Берестецька битва в історії, літературі та мистецтві: Науковий збірник.* – Рівне, 2001. – С. 82–88.

⁶ *Бухало Г.В.* Рівненський обласний краєзнавчий музей, 1963–2006. Спогади / Г.В. Бухало // *Наукові записки / Рівнен. обл. краєзн. музей.* – Рівне : Волин. обереги, 2006. – Вип. 4. – С. 16–23.

⁷ Ситник О. Постаті археології Львівського університету у фокусі столітньої історії / О. Ситник // Археологічні дослідження Львівського університету : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 8. – С. 11–46.; *Його ж.* Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ століття / Олександр Ситник. – Львів–Жешів, 2012. – 365 с.

⁸ Погоральський Я. Пам'ятки доби Київської Русі у дослідженнях археологів Львівського університету / Я. Погоральський // Археологічні дослідження Львівського університету : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 8. – С. 133–150.

⁹ Рудий В. Видатні та маловідомі археологи України (біографічні нариси): довідник / Василь Рудий. – Л., 2007. – 322 с.

¹⁰ Зарубій Е. Відділ археології Львівського історичного музею у 1940–1945 рр. / Е. Зарубій // Наукові студії : зб. наук. пр. / Історико-краєзнавчий музей м. Винники. – Л. ; Винники : Апріорі, 2013. – Вип. 6. – С. 150–159; *Й ж.* Історія відділу археології Львівського історичного музею / Е. Зарубій // Наукові записки / Львів. іст. музей. – К. : Лазурит Поліграф, 2009. – Вип. 13. – С. 157–167.

¹¹ Гупало В. Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДАПВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 7–14.

¹² Пономарьова Т. Переправа незабуття. Історія однієї експедиції / Т. Пономарьова, О. Булига. – Луцьк : Волин. старожитності, 2014. – 188 с. : іл.

¹³ Ігор Кирилович Свешніков : [бібліогр. покажч.] / НАН України, Ін-т археології; упоряд. І.Г. Пашук. – Рівне : [б.в.], 1995. – 38 с.; Малєєв Ю. Список наукових праць професора, доктора історичних наук Ігоря Кириловича Свешнікова / Ю. Малєєв // Волино-Подільські археологічні студії : зб. наук. пр. – Л. : ЛІМ, 1998. – Вип. 1 : Пам'яті І.К. Свешнікова (1915–1995). – С. 5–10.

¹⁴ Життєвий і творчий шлях І. К. Свешнікова : до 90-річчя від дня народження видатного історика-археолога : зб. тез наук. конф. / Держ. іст.-мемор. заповідник «Поле Берестец. Битви»; упоряд. Л. Галабуз. – Рівне : Нестеров С.Б., 2005. – 95 с.; Наукові записки : зб. наук. пр. / Рівнен. обл. краєзн. музей. – Рівне : Дятлик М., 2015. – Вип. 13, ч. 1 : Матеріали наук. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. Ігоря Кириловича Свешнікова. – 292 с, іл.

¹⁵ Архів Львівського національного університету імені І. Франка (м. Львів). – Ф. Р-119. – Оп. 65. – Спр. 8279. – 8 арк.; Там само – Ф. Р-119. – Оп. 120. – Спр. 6158 (Особова справа І.К. Свешнікова, 1965). – 10 арк.; Протокол засідання працівників Львівського держав-

ного Республіканського історичного музею (21.03.1949 р.) // Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Сп. 7. – 59 арк.; Протокол засідання працівників Львівського державного Республіканського історичного музею (1951 р.) // ДАЛО. – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Сп. 7. – 59 арк.; Звіт про роботу відділу музею за 1944 р. // ДАЛО. – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Сп. 7. – 59 арк.; Звіт про роботу відділу первісного суспільства за 1945 р. // ДАЛО. – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Сп. 13. – 317 арк.; Звіт про роботу відділу первісного суспільства за 1949 р. // ДАЛО. – Ф. Р-2591. – Оп. 1. – Сп. 13. – 317 арк.

¹⁶ *Свешніков І.* Спогади музейного працівника / І. Свешніков // Пам'ятки України: історія та культура. – К., 2008. – Ч. 2. – С. 108–144; *Ящук В.* Постала в уяві історія, далека й близька: листи І. Свешнікова в Радивилів / В. Ящук // Життєвий і творчий шлях І.К. Свешнікова : до 90-річчя від дня народження видатного історика-археолога : зб. тез наук. конф. / Держ. іст.-мемор. Заповідник «Поле Берестец. Битви»; упоряд. Л. Галабуз. – Рівне : Нестеров С.Б., 2005. – С. 84–92.

¹⁷ Опираючись на публікацію Віри Гупало. Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / Віра Гупало // МДАПВ. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 7–14.

¹⁸ Архів Львівського національного університету імені І. Франка (м. Львів). – Ф. Р-119. – Оп. 65. – Спр. 8279. – Арк. 5.

¹⁹ *Малєєв Ю.* Невтомний дослідник козацької старовини / Ю. Малєєв // Життєвий і творчий шлях І.К. Свешнікова : до 90-річчя від дня народження видатного історика-археолога : зб. тез наук. конф. / Держ. іст.-мемор. заповідник «Поле Берестец. Битви»; упоряд. Л. Галабуз. – Рівне : Нестеров С. Б., 2005. – С. 42.

²⁰ *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДАПВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 7.

²¹ *Свешніков І.* Спогади музейного працівника / І. Свешніков // Пам'ятки України: історія та культура. – К., 2008. – Ч. 2. – С. 4.

²² *Ситник О.* Археологічна наука у Львові: перша половина ХХ століття / О. Ситник. – Львів; Жешів, 2012. – С. 146.

²³ *Білас Н.* Розвиток археології у Львівському університеті у міжвоєнний період (1919–1939) / Наталія Білас // Археологія – К., 2002. – № 2. – С. 153.

²⁴ *Мельник Н.* Хотин у житті Свешнікових / Н. Мельник // Життєвий і творчий шлях І.К. Свешнікова : до 90-річчя від дня народження видатного історика-археолога : зб. тез наук. конф. / Держ. іст.-мемор. заповідник «Поле Берестец. Битви»; упоряд. Л. Галабуз. – Рівне : Нестеров С.Б., 2005. – С. 56.

²⁵ Там само.

²⁶ *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДАПВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 8.

²⁷ *Свешніков І.* Спогади музейного працівника / І. Свешніков // Пам'ятки України: історія та культура. – К., 2008. – Ч. 2. – С. 8.

²⁸ *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДПАВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 9.

²⁹ Там само.

³⁰ *Свешніков І.* Спогади музейного працівника / І. Свешніков // Пам'ятки України: історія та культура. – К., 2008. – Ч. 2. – С. 11.

³¹ Там само.

³² *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДАПВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 9.

³³ Там само.

³⁴ Архів Львівського національного університету імені І. Франка (м. Львів). – Ф. Р-119. – Оп. 120. – Спр. 6158 (Особова справа І.К. Свешнікова, 1965). – Арк 6.

³⁵ *Свешніков І.* Археологічні роботи Львівського історичного музею в 1952–1957 рр. / І.К. Свешніков // Археологічні роботи музею в 1952–1957 рр. / Львів. держ. іст. музей; [відп. ред. І.К. Свешніков]. – Л. : Вид-во ЛІМ, 1959. – С. 3.

³⁶ Там само – С. 5.

³⁷ *Свешніков І.К.* Памятники племен бронзового века Прикарпатья и Западной Подолии : автореф. дис. ... канд. ист. наук / Свешников И.К.; АН СССР, ИИМК. – М., 1958. – 16 с.

³⁸ *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДАПВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 10.

³⁹ *Свешніков І.К.* История населения Предкарпатья, Подолии и Вольны в конце III – начале II тысячелетия до н. э. : автореф. дис. ... д-ра ист. наук / Свешников И.К.; АН СССР, Ин-т археологии. – М., 1971. – 41 с.

⁴⁰ Архів Львівського національного університету імені І. Франка (м. Львів). – Ф. Р-119 – Оп. 120 – Спр. 6158 (Особова справа І.К. Свешнікова, 1965). – Арк 4.

⁴¹ *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДАПВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 11.

⁴² *Булига О.* Археологічні матеріали Ігоря Свешнікова у фондах Рівненського обласного музею / О. Булига, Т. Пономарьова // Життє-

вий і творчий шлях І.К. Свешнікова : до 90-річчя від дня народження видатного історика-археолога : зб. тез наук. конф. / Держ. іст.-мемор. заповідник «Поле Берестец. Битви»; упоряд. Л. Галабуз. – Рівне : Нестеров С.Б., 2005. – С. 10.

⁴³ *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДАПВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 12.

⁴⁴ *Ткачук Я.* Творчий набуток І. К. Свешнікова / Я. Ткачук // Життєвий і творчий шлях І. К. Свешнікова : до 90-річчя від дня народження видатного історика-археолога : зб. тез наук. конф. / Держ. іст.-мемор. заповідник «Поле Берестец. Битви»; упоряд. Л. Галабуз. – Рівне : Нестеров С.Б., 2005. – С. 74.

⁴⁵ *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДАПВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 13.

⁴⁶ *Ящук В.* Постала в уяві історія, далека й близька: листи І. Свешнікова в Радивилів / В. Ящук // Життєвий і творчий шлях І.К. Свешнікова : до 90-річчя від дня народження видатного історика-археолога : зб. тез наук. конф. / Держ. іст.-мемор. заповідник «Поле Берестец. Битви»; упоряд. Л. Галабуз. – Рівне : Нестеров С.Б., 2005. – С. 92.

⁴⁷ *Гупало В.* Ігор Кирилович Свешніков: віхи життєпису / В. Гупало // МДАПВ : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 9. – С. 14.

⁴⁸ *Свешніков І.К.* Звіт експедиції до с. Затока Львівської області / І.К. Свешніков // Археологічні пам'ятки УРСР. – К. : АН УРСР, 1949. – Т. 2 : Матеріали польових досліджень Інституту археології АН УРСР за 1945–1946 рр. – С. 212–216 : іл.; *Його ж.* Поховання XI ст. н. е. в с. Смільниці коло Старого Самбора / І.К. Свешніков // Археологічні пам'ятки УРСР. – К. : АН УРСР, 1949. – Т. 1 : Матеріали польових досліджень Інституту археології АН УРСР за 1945–1946 рр. – С. 86–90 : іл.

⁴⁹ *Свешніков І.К.* Мегалітичні поховання на Західному Поділлі / І.К. Свешніков; Львів. держ. іст. музей. – Л. : Вид-во ЛІМ, 1957. – 31 с. : іл.

⁵⁰ *Свешніков І.К.* Мегалітичні поховання на Західному Поділлі / І.К. Свешніков; Львів. держ. іст. музей. – Л. : Вид-во ЛІМ, 1957. – С. 20.

⁵¹ *Свешніков І.К.* Підсумки дослідження культур бронзової доби Прикарпаття і Західного Поділля / І.К. Свешніков; Львів. держ. іст. музей. – Л., 1958. – 29 с. : іл.

⁵² *Свешніков І.К.* Культура кулястих амфор / І. Свешніков // Археологія Української РСР : в 3 т. / голов. ред. С.М. Бібіков. – К. : Наук.

думка, 1971. – Т. 1. – С. 240–250; *Його ж.* Культури шнурової кераміки західної частини УРСР / І. Свешніков // Там само. – С. 292–308; *Його ж.* Племена культури кулястих амфор / І.К. Свешніков // Стародавнє населення Прикарпаття і Волині (доба первіснообщинного ладу). – К. : Наук. думка, 1974. – С. 152–158; Племена культур шнурової кераміки / І. К. Свешніков // Там само. – С. 158–159; Племена Прикарпаття і Поділля / І.К. Свешніков // Там само. – С. 159–167; Племена Волині / І.К. Свешніков // Там само. – С. 167–181; Племена комарівської культури / І.К. Свешніков // Там само. – С. 183–195; Племена культури Ноа / І.К. Свешніков // Там само. – С. 195–201; Племена лужицької культури / І.К. Свешніков // Там само. – С. 223–227; Племена милюградської культури / І.К. Свешніков // Там само. – С. 268–272; Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час : [монографія] / редкол.: І.К. Свешніков, М.Ю. Смішко, О.П. Черниш [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1976. – 221 с.; Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку / І.П. Герета, Р.Т. Грибович, І.К. Свешніков [та ін.] ; АН УРСР, Ін-т сусп. наук. – К. : Наук. думка, 1981. – 310 с.; Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи та раннього заліза / Л.І. Крушельницька, Л.Г. Мацкевой, І.К. Свешніков [та ін.] / АН УРСР, Ін-т сусп. наук. – К. : Наук. думка, 1982. – 194 с. : карти; *Его же.* Городецко-здолбицкая культура на Волини / И.К. Свешников // Археология Украинской ССР : в 3 т. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 1 : Первобытная археология. – С. 381–384; Культура шаровидных амфор / И.К. Свешников // Там же. – С. 280–291; Подкарпатская культура / И.К. Свешников // Там же. – С. 375–380; Почапская группа на Подолии / И.К. Свешников // Там же. – С. 380–381; Стжижовская культура / И.К. Свешников // Там же. – С. 384–391.

⁵³ *Свешніков І.К.* Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до н. е. : [монографія] / І.К. Свешніков; АН УРСР, Ін-т сусп. наук. – К. : Наук. думка, 1974. – 208 с. : іл.

⁵⁴ Там само. – С. 6.

⁵⁵ *Бунятян К.* Хронологія та періодизація поховань середньодніпровської культури Правобережної України / К.П. Бунятян // Археологія. – К., 2005. – № 4. – С. 26–27; *Її ж.* Середньодніпровська культура на території України: періодизація та хронологія / К.П. Бунятян // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці археологічної комісії. – Т. ССLIII. – Л., 2007. – С. 37–38; *Її ж.* Підкарпатська культура шнурової кераміки / К.П. Бунятян // Археологія. – К., 2010. –

№ 2. – С. 18–19; *Бандарівський М.* Проблеми етно-культурної атрибуції пам'яток на північному-західному Поділлі, Волинській височині і прилеглому Поліссі наприкінці середнього і пізнього періодах епохи бронзи / *М. Бандарівський* // МДАПВ: зб. наук. ст. / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Вип. 10. – Л., 2006. – С. 72; *Войтович М.* Культура шнурової кераміки на українському Прикарпатті: пам'ятки типу Кавсько-Колпець / *Марія Войтович* // Там само. – Вип. 16. – Л., 2012. – С. 141; *Machnik J.* Ze studiow nad kulturą ceramiki sznurowej w dorzeczu gornego Dniestru / *Jan Machnik* // ААС. – Cracoviae, 1979. – Т. 19. – S. 61.

⁵⁶ *Бунятян К.* Підкарпатська культура шнурової кераміки / *К.П. Бунятян* // Археологія. – К., 2010. – № 2. – С. 18–19.

⁵⁷ *Свешников И.К.* Культура шаровидных амфор / *И.К. Свешников.* – М. : Наука, 1983. – 86 с. : ил. – (Археология СССР. Свод археологических источников / АН СССР, Ин-т археологии; вып. В1-27).

⁵⁸ *Мерперт М.* Бронзовий вік у творчості Ігоря Свешнікова / *М. Мерперт* // МДАПВ. – Л., 1998. – Вип. 7 : Постаті української археології. – С. 55.

⁵⁹ *Свешніков І.* У глибину століть / *І. Свешніков, В. Сидоренко* // Червоний прапор. – 1971. – 3 серп. – С. 4; *Його ж.* Розкопки на місці Берестецької битви / *І.К. Свешніков* // XV наукова конференція Ін-ту археології АН УРСР : тези пленар. і секц. доп., м. Одеса, 19-23 квіт. 1972 р. – Одеса, 1972. – С. 368–370; *Его же.* Новые раскопки места Берестецкой битвы / *И.К. Свешников* // Археологические открытия 1973 года / АН СССР, Ин-т археологии. – М. : Наука, 1974. – С. 340–341; *Його ж.* На місці Берестецької битви / *І. Свешніков* // Жовтень. – 1977. – № 7. – С. 118–125; *Swiesznirow I.* Obrazu lub portret? / *I. Swiesznirow* // Z otchłani wiekow. – Warszawa ; Poznan, 1980. – Т. 46, з. 3. – S. 216–221; *Його ж.* Берестечко / *І.К. Свешніков* // Жовтень. – 1985. – № 7. – С. 91–108 : ил.; *Його ж.* Приватні шляхетські листи XVI – першої половини XVII ст. / *І.К. Свешніков* // Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку : тези доп. республік. наради. – К., 1988. – С. 102–103; *Його ж.* Одяг і озброєння українського козака середини XVII ст. / *І.К. Свешніков* // Берестецькій битві – 340 років : тези 2-ої республік. наук.-теорет. конф., 15 черв. 1991 р. / упоряд. *В.Й. Сидорук, І.Г. Пашук, В.О. Ляшук* [та ін.]. – Рівне : Ред.-вид. відділ упр. по пресі, 1991. – С. 49–52; *Його ж.* Розкопки місця Берестецької битви 1651 р. / *І.К. Свешніков* // Укр. істор. журн. – 1992. – № 12. – С. 140–151; *Swiesznirow I.* Bitwa Berestechko w świetle źródeł historycznych i konsekwencje badań archeologicznych / *I. Swiesznirow* // Muzeynytstvo wojskowy. – Warszawa, 1992. – Vol. 5. – S. 66–98.

⁶⁰ Пономарьова Т. Переправа незабутня. Історія однієї експедиції / Т. Пономарьова, О. Булига. – Луцьк : Волин. старожитності, 2014. – С. 125.

⁶¹ Виткалов С.В. Національно-визвольний рух українського народу другої половини XVII ст. у вітчизній історіографії / С.В. Виткалов // Національний пантеон «Козацькі могили» : зб. тез наук. конф. / Держ. іст.-мемор. заповідник «Поле Берестец. Битви»; упоряд. Л. Галабуз, Г. Лотоцький, – Рівне : Нестеров С.Б., 2007. – С. 56.

⁶² Федорук Я. Рецензія на «І.К. Свешніков. Битва під Берестечком – Львів, 1993 – 304 с.» / Ярослав Федорук // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Том ССXXXIII. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 1997. – С. 526.

⁶³ Свешніков І.К. Битва під Берестечком : [монографія] / І. Свешніков. – Л. : Слово, 1993. – С. 266–269.

⁶⁴ Федорук Я. Рецензія на «І.К. Свешніков. Битва під Берестечком – Львів, 1993 – 304 с.» / Ярослав Федорук // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Том ССXXXIII. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 1997. – С. 526.

⁶⁵ Археологія доби українського козацтва XVI–XVIII ст. : навч. посіб. / Д.Я. Телегін, І.С. Винокур, І.К. Свешніков [та ін.]. – К. : [ІЗМН], 1997. – 336 с.

⁶⁶ Свешников И. Древний Звенигород / И. К. Свешников // Львовская правда. – 1954. – 4 сент. – С. 3.

⁶⁷ Свешников И. Исследования в с. Звенигород Львовской области / И.К. Свешников // Краткие сообщения Института археологии / АН УССР. – К., 1955. – Вып. 4 : Материалы VII науч. конф. Ин-та археологии. – С. 116–118.; Могильник в селе Звенигород Львовской области (культура ленточной керамики) / И.К. Свешников // Краткие сообщения Института истории материальной культуры / АН СССР. – М.; Л. : Изд-во АН СССР, 1956. – Вып. 63. – С. 59–68 : ил.; *Его же*. Могильники липицкой культуры во Львовской области (раскопки у сс. Звенигород и Болотное) / И.К. Свешников // Краткие сообщения Института истории материальной культуры / АН СССР. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1957. – Вып. 68. – С. 69–74; *Його же*. Археологічні роботи Львівського історичного музею в 1952–1957 рр. / І.К. Свешніков // Археологічні роботи музею в 1952–1957 рр. / Львів. держ. іст. музей; [відп. ред. І.К. Свешніков]. – Л. : Вид-во ЛІМ, 1959. – С. 3–27 : іл.

⁶⁸ Иоаннисян О.М., Свешников И.К. Церковь Параскевы Пятницы в Звенигороде на Белке – памятник деревянного зодчества домонголь-

ской Руси / О.М. Иоанниясн, И.Р. Могитич, И.К. Свешников // Памятники культуры. Новые открытия : письменность, искусство, археология : ежегодник, 1981. – Л.: Наука, 1983. – С. 494–507: ил.

⁶⁹ *Погоральський Я.* Пам'ятки доби Київської Русі у дослідженнях археологів Львівського університету / Я. Погоральський // Археологічні дослідження Львівського університету : зб. наук. пр. – Л., 2005. – Вип. 8. – С. 144.

⁷⁰ *Свешников И.К.* Раскопки в Звенигороде на Белке / И.К. Свешников // Археологические открытия 1982 года / АН СССР, Ин-т археологии. – М. : Наука, 1984. – С. 328; *Його ж.* Дослідження пригорода літописного Звенигорода / І.К. Свешніков // Вісн. АН УРСР. – 1985. – № 11. – С. 38–44 : іл.; *Его же.* Природное окружение населения древнерусского Звенигорода / И.К. Свешников, К.А. Татаринов, С.В. Шевченко // Проблемы социальной экологии : тез. докл. первой Всесоюз. конф., г. Львов, 1–3 окт. 1986 г. – Л., 1986. – Ч. 2. – С. 71–73; *Його ж.* Дослідження давнього Звенигорода у 1982–1983 рр. / І.К. Свешніков // Археологія. – 1987. – Вип. 57. – С. 94–101 : іл.; *Його ж.* Звенигород, якому 900 років / І.К. Свешніков // Жовтень. – 1987. – № 9. – С. 98–106 : іл.; *Его же.* Древнерусский город Звенигород и его торговые связи с Востоком / И.К. Свешников // VI Междунар. конгресс славянской археологии, г. Прилеп (Югославия), 1990 г. : тез. докл., подготовл. совет. исследователями / АН СССР, Ин-т археологии. – М. : Наука, 1990. – С. 195–197; *Его же.* Звенигород / И.К. Свешников // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды) / В.В. Аулих, И.К. Свешников, В.И. Цыгылык [и др.]. – К. : Наук. думка, 1990. – С. 107–110; *Його ж.* Звенигородські грамоти на бересті / І.К. Свешніков // Дзвін. – 1990. – № 6. – С. 127–131 : іл.

⁷¹ *Свешніков І.К.* Звенигород : краєзн. нарис / І.К. Свешніков. – Л. : Каменяр, 1987. – 48 с. : іл.

⁷² *Свешніков І.* Львівський історичний музей. Відділ історії первісного суспільства: путівник / І.К. Свешніков. – Львів: Кн.-журн. вид-во, 1958. – 44 с.

⁷³ *Свешніков І.К.* Каталог найважливіших знахідок з місця Берестецької битви 1651 р.: за матеріалами археологічної експедиції Рівненського краєзнавчого музею / авт. тексту І.К. Свешніков, Т.О. Пономарьова; Рівнен. обл. краєзн. музей. – Рівне: Облполіграфвидав, 1986. – 12 с.

⁷⁴ *Свешніков І.* Музей-заповідник «Козацькі Могили»: путівник / І.К. Свешніков; худ. оформ. І.П. Плєсканка. – Л.: Каменяр, 1990. – 94 с.: іл.

⁷⁵ *Свешніков І.К.* Свідки сивої давнини / І.К. Свешніков // Вільне життя [Тернопіль]. – 1957. – 4 серп.; *Його ж.* Про що говорять розкопки / І. Свешніков // Медичні кадри [Львів]. – 1958. – 22 лют.; *Його ж.* Рідкісна знахідка / І. Свешніков // Червон. прапор. – 1966. – 16 жовт. – С. 4; *Його ж.* Звенигород, якому 900 років / І.К. Свешніков // Жовтень. – 1987. – № 9. – С. 98–106 : іл.; *Його ж.* Звенигородські грамоти на бересті / І.К. Свешніков // Дзвін. – 1990. – № 6. – С. 127–131 : іл.; *Його ж.* Козакова яма / І.К. Свешніков // Прапор перемоги [Радивилів]. – 1991. – 15 черв. – С. 1; *Його ж.* Переправа / І.К. Свешніков // Прапор перемоги [Радивилів]. – 1992. – 27 черв. – С. 2; *Його ж.* Розкопки місця Берестецької битви 1651 р. / І.К. Свешніков // Укр. істор. журн. – 1992. – № 12. – С. 140–151.

⁷⁶ *Свешніков І.К.* Довідник з археології України: Львівська область / І.К. Свешніков; АН УРСР, Інститут археології. – К. : Наукова думка, 1976. – 95 с.; *Його ж.* Довідник з археології України: Ровенська область / І.К. Свешніков, Ю.М. Нікольченко. – К. : Наук. думка, 1982. – 113 с.

⁷⁷ *Нікольченко Ю.* Археологічні та історико-краєзнавчі студії І.К. Свешнікова / Ю.М. Нікольченко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. – Маріуполь, 2012. – Вип. 4/5. – С. 96.

The article is sanctified to activity of the known Ukrainian researcher of Western Ukraine Ihor Svieshnikov. The basic achievements in archaeological business of this scientist are examined. Description of major works of the scientist and his scientific work on the whole is given.

Keywords: *sight, Ihor Svieshnikov, archaeological researches, publications, Berestechko battle, Zvenygorod.*